

מדיניות המסים של הממשלה

הכנסות הממשלה ממסים עלו מ-673 מיליון ל"י בשנת 1957 ל-777 מיליון ל"י בשנת 1958 — עלייה של 15 אחוזים; גידול העולה במקצת על גידול ההכנסה הלאומית, במחירים שוטפים, שעלתה ב-13 אחוזים.

במדיניות המסים בשנת 1958 נמשכו המגמות של השנה הקודמת; ניתנו הקלות נוספות במס הכנסה, בוטל "יהב מגן" על הכנסה, שהוטל למימון הוצאות ביטחון, הועלו במידת-מה שיעורי המסים העקיפים, ונמשכה הטלת מכס על יבוא חומרי גלם לשם צמצום הפער בין רמת המחירים המקומיים למחירי היבוא.

השיפור הרב בגביית מס הכנסה לא היה בו כדי לשמור על חלקן של ההכנסות ממס ההכנסה, בסך כל ההכנסות ממסים, וחלקם של המסים על הכנסה בסך ההכנסות ירד, מ-38.6 אחוזים ל-35.8 אחוזים. המסים על רכוש והמסים על עסקאות, אגרות ורשיונות, שמרו על חלקם בסך כל ההכנסות. אך חלקם של ההכנסות ממסים על הוצאה, בסך ההכנסות, עלה מ-48.1 אחוזים ל-51.3 אחוזים.

1. השינויים שחלו במשך השנה

נוכח העלייה המתמדת של ההוצאה הציבורית, ובהעדר גידול מספיק של חיסכון הפרטים, היה גם השנה צורך להעלות את שיעורי המסים. העלאות אלה בוצעו השנה, כמו בשנה שעברה, במסגרת המסים העקיפים בלבד, ולא במסגרת המסים הישירים¹. האפשרות להעלות את שיעורי המסים הישירים, לא זו בלבד שלא נראתה בעיני שלטונות המס אלא להיפך, ראו צורך להפחיתם, ובמיוחד את המסים על הכנסה.

ההקלות לגבי מסים על הכנסה ניתנו בהנחה שמש הכנסה (בצירוף "יהב מגן") הגיע בארץ לשיעורים גבוהים, גם בהשוואה לארצות רבות², וכי שיעורים גבוהים מכבידים בדרך כלל על גביית סכום המס האמיתי, ממעיטים את הרצון לעבוד, ומשפיעים לרעה על החיסכון הפרטי והעסקי.

¹ מסים עקיפים מוגדרים כמסים על הוצאה, ומסים על עסקאות, אגרות ורשיונות; ומסים ישירים מוגדרים כמסים על הכנסה ומסים על רכוש.

² ההשוואה נעשתה לפי שער חליפין רשמי לגבי ההכנסות שהן בעלות משמעות בישראל.

ההעלאות האמורות במסים העקיפים בוצעו, כמו בשנים הקודמות, תוך התחשבות במגבלות המיסוי בשיטה זו.

יש להזכיר מספר מגבלות עיקריות על המיסוי העקיף:

(1) הצמדת שכר העבודה למדד. חוזי העבודה הקולקטיביים בארץ קובעים שיש להגדיל את השכר בהקבלה לעליית מדד המחירים לצרכן, והטלת מס על מצרך הכלול בסל המדד מעלה איפוא את מחירו וגורמת להעלאות השכר, ובכך נכשלת מטרת המס, שכוונתה לצמצם את כוח הקנייה של הפרטים במשק.

(2) הימנעות ממיסוי מצרכים הנחשבים לחיוניים: מזון מסוים, רפואות, צורכי לימוד, חינוך, תרבות ודת.

(3) עידוד ענפים מסוימים ועידוד השקעה. הימנעות מהטלת מס על חומרים המשמשים לחקלאות, ומכונות לחקלאות ולתעשייה.

(4) הוצאות גבייה. הוצאות הגבייה של מס על סחורות רבות, שייצורם מפוזר בבת-ימלאכה רבים, הן גבוהות ביותר.

מפאת מגבלות אלה אין אפשרות להטיל מס בשיעורים נמוכים על בסיס רחב, ויש נטייה להטיל מס בשיעורים גבוהים על בסיס צר, שגבייתו תהא נוחה באופן יחסי. השינויים העיקריים שחלו במשך השנה הם כדלקמן:

(1) הקלות במסים על הכנסה

"יהב-מגן" ישרי, שהוטל באפריל 1956, על פרטים ועל חברות למימון הוצאות בטחוניות מיוחדות, בוטל החל ב-1 באפריל 1958, וכתוצאה מכך ירדו סכומי המס על פרטים, בכל רמת הכנסה (ראה לוח י"ד-1). כן ניתנה הקלה נוספת המתבטאת בלוח י"ד-1, בכך שהחל ב-1 ביולי

לוח י"ד-1

ההכנסה השנתית ומס ההכנסה לפי המצב המשפחתי (שכירים),

1957/58-1958/59

(ל"י)

מס ההכנסה				
ההכנסה השנתית		רווק מתחת לגיל 30		נשוי עם שני ילדים
	1957/58 *	1958/59	1957/58 *	1958/59
1,500	65	25	—	—
3,000	492	357	155	80
4,800	1,175	902	697	516
6,000	1,701	1,346	1,176	900
9,600	3,990	3,294	3,152	2,574

* כולל "יהב מגן".

ה מקור: לשכת הממונה על הכנסות המדינה, משרד האוצר.

1958 היתה תוספת היוקר, ששולמה לאחר מכן (בשיעור של 3.6 אחוזים מהמשכורת עד למכסימום של 18 ל"י לחודש) פטורה מתשלום מס הכנסה. שיעור מס ההכנסה על חברות הופחת, כך ששיעור המס שהחברות חייבות לשלם, ירד מ-53 אחוזים ל-46 אחוזים.

מלבד הפטור על תוספת היוקר, שניתנה ב-1 ביולי 1958, הוגדל הפטור לילד רביעי ולכל ילד נוסף, ניתן פטור לשכירים על מענק הנסיעה למקום העבודה, ופטור על המענק לספרות מקצועית לקבוצות מסוימות של עובדים אקדמאיים. יש לציין שהקלות אלה הן המשך למגמה, שהחלה בשנת 1954/55¹, להקלה במסים על הכנסה.

בלוח י"ד-2 הושוו שיעורי מס הכנסה של שכיר נשוי שהוא אב לשני ילדים, להכנסות בעלות ערך ריאלי שווה בשנים נבחרות: 1953/54, 1955/56 ו-1958/59. ההכנסות הריאליות בשנים 1955/56 ו-1958/59, חושבו על-ידי העלאת ההכנסות של שנת 1953/54 בשיעור עליית הממוצע השנתי של מדד המחירים לצרכן. מתוך חישוב זה נראה כי גם בשנת 1956/57 וגם בשנת 1957/58 היתה קיימת ירידה מתמדת בסכום ובשיעורי המס בכל רמות ההכנסה (ראה לוח י"ד-2).

לוח י"ד-2

אחוז מס הכנסה מההכנסה הריאלית הקבועה, 1953/54, 1955/56, 1958/59 (שכיר, נשוי, אב לשני ילדים)

1958/59			1955/56			1953/54		
אחוז המס	סכום המס (ל"י)	ההכנסה הריאלית ** (ל"י)	אחוז המס	סכום המס (ל"י)	ההכנסה הריאלית * (ל"י)	אחוז המס	סכום המס (ל"י)	ההכנסה (ל"י)
—	—	2,405	—	—	2,063	1.3	24	1,800
7.0	279	4,008	9.0	310	3,438	14.3	428	3,000
10.6	511	4,810	12.5	515	4,126	19.1	688	3,600
16.5	1,058	6,413	19.4	1,067	5,501	30.0	1,440	4,800
22.0	1,765	8,016	29.1	2,004	6,876	38.5	2,310	6,000
26.9	2,588	9,619	35.6	2,939	8,251	44.3	3,188	7,200
34.9	4,476	12,826	43.3	4,764	11,002	52.5	5,039	9,600

* ההכנסה הנומינאלית ב-1953/54 מוכפלת ב-1.146, דהיינו בשיעור עליית מדד המחירים לצרכן מממוצע 1953/54 (205) לממוצע 1955/56 (235): $\frac{235}{205} = 1.146$

** ההכנסה הנומינאלית ב-1953/54 מוכפלת ב-1.836, דהיינו בשיעור עליית מדד המחירים לצרכן מממוצע 1953/54 (205) לממוצע 1958/59 (274): $\frac{274}{205} = 1.336$

¹ גם לפני שנת 1954/55 היו הפחתות בשיעורי המס והגדלות ניכיים ופטורים, אולם הן התבטאו באחוז מס יותר קטן על הכנסה נומינאלית שווה, ולא הכנסה ריאלית שווה; ברמות הכנסה ובמצבים משפחתיים מסוימים, עלו לעתים שיעורי המס על הכנסה בעלת ערך ריאלי שווה.

על אף הקלות אלה, נשארו שיעורי מס הכנסה על פרטים בישראל גבוהים, בהשוואה לארצות רבות.

הקלה חשובה אחרת, שניתנה החל ב-1 באפריל 1958 עם תחולה רטרואקטיבית מ-1 באפריל 1955, היא אפשרות שיערוך¹ של ציוד ומכונות, בהם משתמשים בתעשייה, בחקלאות ובתחבורה. השיערוך של ציוד מיבוא הוא לפי שער החליפין של מטבע חוץ, ואילו השיערוך של ציוד מתוצרת הארץ נעשה לפי מפתח מודרג, המבוסס על שנת הייצור.

(2) הקלות במסים לשם עידוד החיסכון

אושרו תוכניות חיסכון של בנקים, אשר הריבית עליהן תהיה פטורה ממס הכנסה, והנפקת איגרות חוב של מוסדות שונים, אשר הריבית עליהן תהיה חייבת במס מכסימאלי של 25 אחוזים. אולם שיטה זו של עידוד החיסכון מקיפה סכומים קטנים בלבד. מסך 87 מיליון ל"י איגרות חוב חדשות, שנמכרו במשך שנת 1958, נרכש על-ידי פרטים סכום של 13 מיליון ל"י בלבד, בעוד שיתרת הפקדונות של פרטים במסגרת תוכניות החיסכון בבנקים, גדלה ב-26 מיליון ל"י.

(3) ייקור היבוא

(א) מכס על חומרי גלם. נמשכה הטלת מכס על חומרי גלם. הוטלו מכס והיטלים על מתכות אל-ברזליות (השיעורים השכיחים הם מ-30 עד 40 אחוז), על גרגירי שעם ואבקת שעם (35 אחוזים), על נייר וקרטון (28 עד 67 אחוזים), על חומרים לתעשיות הקראמיקה ועל כימיקאליים אחרים (30 אחוז). הטלת מסים אלה באה בעקבות שחרור, פחות או יותר מלא, של יבוא חומרי גלם אלה, מפיקוח כמותי (ליברליזציה). כי לולא ייקור היבוא, על-ידי המכס שהוטל עליהם, היה נגרם בזבוז בשימוש בהם, בגלל שער החליפין הנמוך ביבוא.

בעת הטלת המכס היתה הנחה, שהמחירים המקומיים של חומרי גלם אלה, לא יעלו על רמתם מלפני הליברליזציה, כי יש לחשוב שבעבר, בזמן קיצוב רשיונות היבוא, נהנו היבואנים מעודפי רווחים. מכס זה בא איפוא, במקום עודפי רווחים של יבואנים.

(ב) העלאת מס נסיעות חוץ. מס נסיעות חוץ על כרטיסים הנקנים במטבעי ישראל הועלה מ-33 $\frac{1}{2}$ אחוזים ל-40 אחוז, והוטל, זה הפעם הראשונה, גם על כרטיסים המתקבלים במתנה מחוץ לארץ בשיעור של 20 אחוז (15 אחוזים על כרטיסי הלוך וחזור).

(ג) עליית ההכנסות מקרנות השוואה. בשנת 1958 ירדו מחירי היבוא ב-7 אחוזים בערך בממוצע, לעומת השנה הקודמת, וכתוצאה מכך גדלו ההכנסות מהפרשי מחירים של סחורות יבוא הכלולים במסגרת ההסדרים לייצוב מחירים, כמו דלק, מספוא ומוזון. ההכנסות מקרנות השוואה והיטלים אחרים עלו, מ-24 מיליון ל"י ב-1957 ל-47 מיליון ל"י ב-1958.

לעומת זאת, מאחר ששיעורי המכס הם לרוב לא קצובים אלא מחושבים על-פי הערך, ירדו ההכנסות ממכס על סחורות יבוא, שמחיריהן ירדו ואינן נכללות בהסדרי קרנות השוואה.

¹ Revaluation

(4) העלאות מסים שמטרתן בעיקר העלאת הכנסה

ההעלאות דלהלן חלו בשטח המסים העקיפים בלבד, והיו מתונות באופן יחסי.

(א) השוק המקביל. סחורות השוק המקביל הן סחורות אשר בעבור יבואן מוקצב מטבע חוץ או שמוקצב מטבע חוץ בשביל יבוא חומרי גלם המיועד לייצורן בארץ, לשם ספיגת כוח קנייה על-ידי הטלת מס בשיעורים גבוהים. במקרים רבים הביאה הקצבת מטבע חוץ ליבוא לשוק המקביל, לצמצום המסחר בסחורות אלה על-ידי עולים, ימאים ותושבים חוזרים, שנהגו להביאן ולמכור אותן בשוק המקומי, תוך הפקת רווחים גדולים.

לוח י"ד-3

ערך היבוא וההכנסות ממסים בשוק המקביל, 1958

(אלפי ל"י)

המצרך	ערך היבוא ס.י.פ. (אלפי ל"י)	ההכנסות ממסים * (אלפי ל"י)	אחוז המס
סוכר	1,229	5,498	447
אורז	1,073	3,415	318
דגים	245	757	309
קפה ירוק	1,085	4,649	428
מזון אחר	943	3,789	402
משקאות וסיגריות	107	631	590
מקרים **	2,969	13,078	440
שונות	658	2,569	390
סך כל המצרכים	8,309	34,386	414

* כולל מכס, מס קנייה והיטלים.

** ערך היבוא מתייחס לחלקים לייצור מקרים בארץ. ההכנסות ממסים כוללות, מלבד המכס על חלקים אלה, גם את המסים המוטלים על המקרר בתום ייצורו. סך כל המסים הללו מהווה 57 אחוזים מהמחיר לצרכן.

בשנת 1958 נכללו בשוק המקביל: אורז, סוכר וקפה (שנועד למכירה נוסף למנות הקצובות), פירות מיובשים ותבלינים, דגים, משקאות משכרים, סיגריות, מציתים, אופנועים, מכוניות, וכן מוצרים המיוצרים בארץ מחלקים אשר מקורם ביבוא — מקרים, מחליפי תקליטים וממזגי אוויר; שיעור המס על סחורות השוק המקביל נע בין 300 ל-600 אחוז. בדצמבר 1958, בוטלו ההגבלות על יבוא מכוניות (בגדלים שאינם מיוצרים בארץ), תוך הטלת מסים בשיעורים של 300 עד 400 אחוז.

ההכנסות ושיעורי המסים על סחורות השוק המקביל ניתנות בלוח י"ד-3.

(ב) העלאות אחרות. במשך השנה הועלו המסים על גאו לבישול, מכשירים ומיכלים

של גאז לבישול, תנורי נפט יקרים לחימום, רכב מסחרי קטן, עץ בנייה, מכונות חישוב, וכן הועלו המסים על מוצרים מתוצרת הארץ — סיגריות יקרות, משקאות חריפים ומכוניות. הסחורות שעליהן הועלו המסים אינן נחשבות לחיוניות וגביית המס עליהן היא נוחה, ואינן כלולות במדד המחירים לצרכן, שהיה נהוג עד לסוף שנת 1958.

(5) תיקוני עיוותים

(א) העלאת המסים על מכוניות דיזל. המס הגבוה על בנזין, ועקב אי הטלת מס על דלק סולאר, המשמש גם לחקלאות, גרם להגדלת השימוש במכוניות דיזל, ומנועי בנזין הוחלפו במנועי דיזל. אפשר היה לצפות כי עקב ההתפתחות הכללית במשק, תגדל צריכת הבנזין, אך למעשה חלה במשך ארבע השנים האחרונות ירידה מתמדת בצריכת הבנזין בשיעור של כ-1 אחוז לשנה. בעוד שעלו מספר מכוניות הדיזל וצריכת הסולאר. מעבר זה, לא רק שהוא גורם הפסד לאוצר המדינה אלא אף אינו כדאי למשק. השימוש במכוניות דיזל עולה למשק יותר, מבחינת ההוצאות הריאליות, מאשר במכוניות בנזין, אולם הפרטים נוטים להשתמש בדיזל, בגלל המס הגבוה על בנזין (יוצאים מכלל זה אוטובוסים ומכוניות דיזל בעלות משא של 9 טונות ויותר). לשם צמצום אי-ההתאמה בין האינטרס הפרטי למשקי, ולשם הגדלת ההכנסות מבנזין, הועלה בשנת 1958 שיעור המס על מנועי דיזל למוניות והועלו דמי הרשיון למכוניות דיזל.

(ב) איחוד שיעורי מס קנייה. בכדי להשיג פרוגרסיה גם בשטח המסים על הוצאה, מקובל בארץ במיסוי על הוצאה, לפטור לגמרי או להטיל מס נמוך על סחורות זולות שבשימוש נפוץ, ולהטיל מס בשיעור גבוה על סחורות יקרות, הנחשבות למותרות. לעתים נושא סוג אחד של סחורות בשני שיעורים או יותר, המודרגים לפי מחיר הסחורה. דבר זה גורם לעתים לשיבוש הייצור, כי יצרנים נמנעים מייצור סחורות שמחירן הוא על גבול המכסימום של הקבוצה הזולה החייבת במס נמוך, והמינימום של הקבוצה היקרה, החייבת במס גבוה, כי בשטח זה תוספת קטנה במחיר מביאה לידי תוספת גדולה במס. יתר על כן, מסים בשיעורים גבוהים על סחורות יקרות מונעים ייצור סחורות בעלות איכות טובה או גורמים להשתמטות ממס. מסיבות אלה, אוחדו במשך השנה השיעורים המודרגים על טכסטילים, עטים נובעים ועטים כדוריים, מכשירי ספורט, צעצועים ומשחקים.

(6) הגנה על תוצרת הארץ

בשנת 1958 הוטל מכס מגן על מספר קטן של מוצרים: קטנועים המיובאים על-ידי עולים, כלי חיתוך, חוטי ליפוף, מעצורי אופניים וכימיקאליים אחדים. ההגנה על תוצרת הארץ נעשית בדרך כלל על-ידי איסור יבוא מוצרים שתפוקתם המקומית נחשבת כמספקת¹, ומכס מגן הוא בעל תפקיד משני בלבד.

עם זאת יש להזכיר, שבמקרים הולכים ורבים, הופך המכס שתפקידו להגדיל את ההכנסות ממסים, לשמש כמכס מגן, בזמן שמתחילים בייצור הסחורה בארץ, ונזכיר כדוגמאות את הברזל העגול, האורז והסוכר.

¹ גם במקרה זה נשארה התחרות של יבוא על-ידי עולים, ימאים ותושבים חוזרים.

2. ההכנסות ממסים

ההכנסות ממסים בשנים 1957 ו-1958 מובאות בלוח י"ד-4. הלוח כולל גם את ההכנסות שלא נכללו בתקציב הרגיל של ההכנסות ממסים¹.

סך ההכנסות ממסים (בניכוי המסים על קניות של משרדי הממשלה ומוסדות, שהיו פטורים מתשלום מס עד סוף שנת 1957), עלה מ-643 מיליון ל"י ב-1957 ל-747 מיליון ל"י ב-1958 — עלייה של 16 אחוזים (ר' לוח י"ד-5). לעומת זאת, העלייה הריאלית (המתקבלת על-ידי חלוקת ההכנסות במדד מחירי התפוקה) מ-1957 ל-1958, היתה של 13 אחוזים, שיעור השווה כמעט לעלייה בהכנסות ממס בשנתיים הקודמות, אך נמוך מהעלייה מ-1953/54 ל-1954/55 (17 אחוזים) ומ-1954/55 ל-1955/56 (31 אחוזים)².

לוח י"ד-4

ההכנסות ממסים ומתשלומי חובה, 1957-1958

(אלפי ל"י)

אחוז העלייה מ-1957 ל-1958	1958		1957		
	אחוזים	אלפי ל"י	אחוזים	אלפי ל"י	
					מסים על הכנסה
5.5	32.2	250,012	35.2	236,981	מס הכנסה ו"יהב מגן
		1,000		576	מס עיזבון
		1,023		1,089	מס שבח מקרקעין
					ביטוח לאומי (שכירים)
		25,984		21,223	(ועצמאים)
7.0	35.8	278,019	38.6	259,869	סך כל המסים על הכנסה
					מסים על רכוש
		4,656		3,406	מס רכוש עירוני
		905		1,224	מס רכוש חקלאי
		12,534		11,613	ארנונה לפיצוי נזקי מלחמה
11.4	2.3	18,095	2.4	16,243	סך כל המסים על רכוש

¹ ההכנסות מביטוח לאומי, ארנונה, קרנות השחאה והיטלים, אינן כלולות בהכנסות הרגילות ממסים. ההכנסות מרשויות רדיו הוצאו מתקציב ההכנסות הרגיל ממסים ב-1 באפריל 1958. ההכנסות מ"יהב מגן" וכול ביטחון נכללו בתקציב ההכנסות הרגיל ממסים החל ב-1 באפריל 1957.

² שנת הכספים מתחילה באפריל ומסתיימת במאוס. הואיל וחלק מהנתונים מתייחס לשנות לוח, חלה טעות מסוימת בהשחאות משתי סיבות: (1) בשנת כספים נגבות בדרך כלל יותר הכנסות מאשר בשנת הלוח המתאימה, כתוצאה מהגידול המתמיד בהכנסות; (2) חלק ההכנסות שנגבה ברבע האחרון של שנת הכספים, כלומר בינואר עד מאוס (שהוא תמיד גדול מרבע ההכנסות השנתיות בגלל פיצור בגבייה), אינו קבוע.

ההכנסות ממסים ומתשלומי חובה, 1957-1958 (המשך)

(אלפי ל"י)

אחוז העלייה מ-1957 ל-1958	1958		1957		
	אחוזים	אלפי ל"י	אחוזים	אלפי ל"י	
					מסים על הוצאה
12.2	16.4	127,424	16.9	113,545	מכס
		53,594		40,879	מס דלק
		31,223		28,331	בלו: טבק
		13,990		11,165	משקאות
		29,014		27,073	מלט
		2,521		2,554	צמיגים ושונות
		68,311		54,994	מס קנייה
		6,871		4,716	מס נסיעות חוץ
		3,243		4,233	מס שעשועים
		46,534		24,320	קרנות והיטלים
		15,432		11,858	בול ביטחון על הוצאה
23.0	51.3	398,157	48.1	323,668	סך כל המסים על הוצאה
					מסים על עיסקות
					אגרות ורשיונות
		6,033		5,391	מס בולים
		8,533		7,062	רשיונות נהיגה וכלי רכב
		5,972		4,756	אגרות משרד המשפטים
		1,438		1,364	רשיונות רדיו
		3,881		3,654	ספרי אחוזה
		3,239		2,655	רשיונות אחרים
		47,066		43,564	ביטוח לאומי (ממעבידים)
		6,373		5,062	בול ביטחון
					סך כל המסים על עיסקות
12.3	10.6	82,535	10.9	73,508	אגרות ורשיונות
15.4	100.0	776,806	100.0	673,288	סך כל ההכנסות

המקור: לשכת הממונה על הכנסות המדינה והחשב הכללי, משרד האוצר.

אחוז ההכנסות ממסים מההכנסה הלאומית ומההכנסה הפרטית ניתן בלוח י"ד-5.

לוח י"ד-5

ההכנסה ממסים ואחוז ההכנסות ממסים, מההכנסה הלאומית ומההכנסה הפרטית של פרטים, 1954/55-1958

השנה	ההכנסה ממסים * (מיליוני ל"י)	אחוז עליית ההכנסות לעומת השנה הקודמת		אחוז העלייה הגומינאלית במס הכנסה לעומת השנה הקודמת	אחוז ההכנסות ממסים	
		גומינאלית	ריאלית **		מההכנסה הלאומית	מההכנסה הפרטית
1954/55	324	40	17	58	22	20
1955/56	457	41	31	28	26	24
1956/57	561	23	14	17	27	25
1957	643	23 ***	14 ***	16	27	24
1958	747	16	13	14	27	25

* אינו כולל ההכנסות ממסים על קניות של משרדי ממשלה ומוסדות.

** העלייה הריאלית מהושבת לפי העלייה במחירי התפוקה בכל שנה לעומת השנה הקודמת. עליות אלה היו כדלקמן: —
מ"ס 1953 ל"ס 1954 — 19.6 אחוזים; מ"ס 1954 ל"ס 1955 — 7.3 אחוזים; מ"ס 1955 ל"ס 1956 — 8 אחוזים; מ"ס 1956 ל"ס 1957 — 8 אחוזים
ומ"ס 1957 ל"ס 1958 — 2.5 אחוזים.

*** עליית ההכנסות ב"ס 1957/58 לעומת 1956/57.

המקור: לשכת המכס על הכנסות המדינה כמשרד האוצר, השכח המרכזית לסטטיסטיקה ובנק ישראל.

משנת 1957 ל"ס 1958, עלו ההכנסות ממסים על הכנסה ב"ס 7 אחוזים, על רכוש ב"ס 15 אחוזים, על הוצאה ב"ס 23 אחוזים (בעיקר כתוצאה מהעליה בהכנסות מקרנות השוואה והיטלים) ועל אגרות ורשיונות ב"ס 12 אחוזים.

השוואת חלקן של קבוצות המסים השונות בסך ההכנסות בשתי השנים, מראה כי המסים על הוצאה עלו, מ"ס 48.1 אחוזים ל"ס 51.4 אחוזים, ושהמסים על הכנסה ירדו מ"ס 38.6 אחוזים ל"ס 35.8 אחוזים. חלקם של המסים על רכוש נשאר כ"ס 2 אחוזים, וחלקם של המסים על עיסקות, אגרות ורשיונות נשאר כ"ס 11 אחוזים. הירידה בחלקם של המסים על הכנסה, נובעת מעלייה יותר קטנה בהכנסות ממס הכנסה ו"יהב מגן" מאשר העלייה ביתר המסים. ההכנסות ממסים על הכנסה עלו ב"ס 5.5 אחוזים בלבד, לעומת עלייה כללית של 16 אחוזים.

העלייה בהכנסות היתה כמעט כללית, והירידות במס רכוש חקלאי, מס שבח מקרקעין, ובלו צמיגים, הן משום שבשנת 1957 היו ההכנסות ממסים אלה, גדולות מהרגיל לרגל סיבות מיוחדות. ההכנסות ממס שעשועים ירדו למראית עין בלבד, כי החל בחודש אוגוסט נגבה המס על-ידי הרשויות המקומיות, המעבירות לאוצר חלק מההכנסות. בדרך כלל אפשר לייחס את העלייה בהכנסות, לגידול בסיס המס (כתוצאה מהעלייה במחירים, עלייה בהכנסות וגידול האוכלוסייה), שיפור הגבייה, ובמקרים אחדים העלאת שיעורי המס.

ההכנסות ממס הכנסה ומ"יהב מגן", עלו מ"ס 237 מיליון ל"י בשנת 1957 ל"ס 250 מיליון ל"י בשנת 1958, על אף ביטול "יהב מגן" מ"ס 1 באפריל 1958 (אם כי נשארו לגבייה

לאחר מועד זה פיגורים על חשבון "יהב מגן". ההכנסות ממס הכנסה (פרט ל"יהב מגן") בשנת 1957 הגיעו ל-200.2 מיליון ל"י ובשנת 1958 ל-229.1 מיליון ל"י. העלייה, בשיעור של 14 אחוזים, חלה על אף הגדלת הפטורים, ומתן אפשרות לשיעור הצידוד, ופטור תוספת הוקר שנתקבלה בחודש יולי 1958 (לעצמאים ניתנת הקלה שווה לשכירים), נובעת מגידול ההכנסות ומשיפור השומה והגבייה. כיוון ששיעורי מס ההכנסה לא גדלו, היה שיעור גידול ההכנסות ממס הכנסה קטן מעליית סך כל המסים, ועליית סך ההכנסות ממס הכנסה ו"יהב מגן" היתה עוד יותר קטנה.

הגברת הגבייה ללא העלאת שיעורים מאז שנת 1955/56, כאשר עולים שיעורי מסים אחרים, לא שמרה על חלקן של ההכנסות ממס ההכנסה בתוך מערכת המסים (ראה לוח י"ד-5). ברור כמובן שהאצת הגבייה של הפיגורים, בשנה מסוימת, מגדילה אומנם את ההכנסה באותה שנה, אולם מקטינה את פוטנציאל הגבייה בשנים הבאות.

ההכנסות ממכס. ההכנסות ממכס כוללות תשלומי-חובה על יבוא והכנסות מביטול הפטור המיוחד לממשלה, למוסדות לאומיים ולמוסדות שלא למטרת רווח, ובשנת 1957 סכום זקוף של הפטור המיוחד. הכנסות אלה עלו מ-114 מיליון ל"י ב-1957 ל-127 מיליון ל"י ב-1958, עלייה ב-12 אחוזים. עלייה זו נובעת מעליית שיעורי המס ומהרחבת השוק המקביל.

מס דלק. רוב ההכנסות באות מבנוזין. צריכת הבנוזין על-ידי הסקטור הלא-ממשלתי היתה כמעט שווה בשתי השנים, אולם יש להניח שלולא ההגבלות שהוטלו על התחבורה בתחילת 1957, עקב המחסור בדלק לאחר סגירת תעלת סואץ, היתה הצריכה ב-1957 יותר גדולה והצריכה ב-1958 קטנה ממנה. הסיבה לירידה היא, המעבר למכוניות דיזל בגלל המס הגבוה על בנוזין. השימוש בנפט במקום בנוזין במכוניות, לא הספיק לתת את אותותיו בצריכת הבנוזין, כי הופסק על-ידי הצו מיום 15 בדצמבר 1957. עליית ההכנסות ממס דלק היא תוצאה מעליית קניות הסקטור הממשלתי, מהעלאת שיעור המס על גאז בישול, ומהחלפת חלק מתשלום קרן השוואה במס דלק, מבלי שהשינוי יעלה את המחיר לצרכן. העלייה בהכנסות מהסיבה האחרונה באה איפוא על חשבון קרנות ההשוואה.

ההכנסות ממס קנייה עלו מ-55 ל-68 מיליון ל"י — עלייה ב-26 אחוזים. עלייה זו אינה תוצאה מגידול הצריכה והעלאת השיעורים בלבד, אלא גם משיפור הגבייה וזמינות הברכות (הופעלו שיטות פיקוח המותאמות לתנאי ייצור ושיווק הסחורות השונות, אוחדו שיעורים והגבייה הועברה לשלב של חומרי הגלם).

ביטול הפטור המיוחד. ההכנסות ממכס, מס דלק, ומס קנייה כוללות גביות על הקניות של משרדי הממשלה, המוסדות הלאומיים, הרשויות המקומיות והמוסדות שלא למטרת רווח. עד חודש אוקטובר 1957 היו מוסדות אלה פטורים מתשלום מס על רוב קניותיהם. לשם השוואה נכללו בהכנסות שנת 1957, המופיעות בלוח י"ד-4, הסכומים שהיו מתקבלים לוא היו כל המוסדות האלה חייבים במס במשך כל השנה. סכום המס שבו היו חייבים משרדי הממשלה והמוסדות נאמד ב-30 מיליון ל"י לשנה.

הפטור המיוחד בוטל כדי להניע את המוסדות להעריך את קניותיהם על-פי מחיר השוק. דבר זה בא כדי למנוע בזבז, במיוחד בזבז של מטבע חוץ, כי במקרה של פטור ממכס היה נראה

למוסדות שיותר זול לייבא סחורות ללא כל היטלים ומכסים¹. אולם התועלת שבהסדר זה תורגש רק בשנת 1959/60, כאשר משרדי הממשלה והמוסדות יפוצו כל שנה בסכום קבוע מראש. הנהוג בשנת 1958 היה להחזיר למוסדות אלה סכומים השווים לסכום המס ששילמו על קניותיהם, ובכך בוטלה ההשפעה הצפויה מביטול הפטור.

"יהב מגן" עקיף ובול ביטחון. עם ביטול "יהב מגן" על הכנסה ב־1 באפריל 1958, בוטל גם "יהב מגן" עקיף, ולמעשה אוחד מס זה בחלקו (לאחר הקלות מסוימות) עם מסים קיימים ובחלקו הפך לבול ביטחון. עם זאת אוחד גם בול הביטחון הקודם, בחלקו עם מסים קיימים ובחלקו הושאר (עם הקלות מסוימות), וביחד עם "יהב מגן" שלא אוחד, היווה את בול הביטחון של שנת 1958/59.

סידורי תשלום המסים. במקרים מספר מקלה הממשלה על משלם המס על־ידי סידור אשראי בנקאי המאפשר תשלום חובות מס הכנסה ומס קנייה בתשלומים באמצעות בנק. לפי הסדר זה נרשמת מיד הכנסה לזכות האוצר, והגבייה נעשית על־ידי הבנקים. באופן מעשי אין כאן הגדלת אשראי אלא העברת הגבייה מהממשלה לבנקים. מסיבה זאת ישנו ניפוח בהכנסות ממס הכנסה וממס קנייה בסך של 10 מיליון ל"י בשנת 1957, ושל 7 מיליון ל"י בשנת 1958. מלבד זאת, מאפשר האוצר פיגור בתשלום מס קנייה (במידה שונה לכל ענף), שהיה שווה — בשנת 1958 — למוצע גבייה של 3 חודשים, בהתחשב שבמקרים רבים נותן היצרן אשראי ללקוחותיו על מלוא מחיר הסחורה, בכלל זה המס. כן ממליץ האוצר לבנקים שיתנו, למשל, ליקבים החייבים לפי החוק לשלם מס בעת הוצאת הסחורה מהמחסן, אשראי למספר שבועות, בשתי עונות השיא של צריכת משקאות משכרים — חגי האביב והסתיו.

מקור אחר לאי־התאמה בזמן, בין סכום המס המגיע לסכום המס הנגבה למעשה, הוא הזמן הנדרש לעריכת השומה, כלומר קביעת בסיס המס. במקרה של מס הכנסה, משלמים עצמאים וחברות מפרעות על חשבון המס שהם חייבים, על־פי שומות קודמות, ואת היתרה הם משלמים עם עריכת השומה הסופית; המפרעות הן בדרך כלל קטנות מהמס שהם חייבים. בתקופת אפריל עד דצמבר 1958, היו כ־60 אחוז מתשלומי עצמאים וחברות, על חשבון השנה השוטפת, 14 אחוזים על חשבון השנה הקודמת והשאר על חשבון השנים שלפני כן.

לעומת זאת בגביית מכס, מפקיד היבואן המשחרר את הסחורה פיקדון, שהוא בדרך כלל גדול מהמס, ואת העודף מחזירים לו עם סיכום החשבון הסופי.

¹ לרוב המוסדות האלה יש מקורות הכנסה של מטבע חוץ מתרומות בחוץ לארץ.